

Alicja Kulecka

Uniwersytet Warszawski

Napoleon Bonaparte i Archiwum Europy

Napoleon Bonaparte jako postać decydująca o losach Europy na przełomie XVIII i XIX wieku doczekał się wielu biografii. Zainteresowanie jego osobowością z jednej strony prowadziło do fascynacji, z drugiej do krytycyzmu przejawiającego się dezaprobatą, a nawet potępieniem jego działań. Wielu historyków nie mogło oprzeć się urokowi cesarza, a jednocześnie istniała duża grupa niechętnych mu badaczy dziejów. Polemiki wokół postaci Napoleona stanowiły przedłużenie sporów politycznych i odmiennych ocen jego postawy występujących za jego życia. Kontrowersje historyczne stały się dziedzictwem tych, które towarzyszyły Napoleonowi od momentu pojawienia się na scenie politycznej aż do czasu definitywnego jej opuszczenia. Polemikom i rozbieżności ocen sprzyjała również rozległość geograficzna prezentowanego i realizowanego przezeń projektu Europy oraz jego profilu społecznego. Francuz Georges Bordonove, jeden z autorów dzieła o historii Bonapartego, określał piśmiennictwo dotyczące tej postaci jako „zbiór biografii, hagiografii, szczegółowych prac badawczych, pamfletów poświęconych Napoleonowi”¹. Cesarz stał się przedmiotem rozważań prowadzonych w różnych konwencjach narracyjnych. Wspomniany historyk podkreślał duże uzależnienie tworzonych wizerunków cesarza od metodologii badawczych i postaw politycznych. Wskazywał, że „w istocie każda epoka, każda szkoła badawcza, każdy reżim opowiadały o tym życiu, którego znaczenie i bogactwo przyprawiają o zawrót głowy, a wszyscy czynili to na swój sposób, niemal zawsze uzależniony od sytuacji społeczno-politycznej, jeśli nie wręcz promowanej ideologii”². Wśród opublikowanych w Polsce w kilkunastu ostatnich latach biografii Napoleona

¹ G. Bordonove, *Napoleon Bonaparte*, przekł. G. Majcher, Warszawa 2010, s.10.

² Ibidem.

wyróżnić można co najmniej dwie. Pierwsza, autorstwa Vincenta Cronina³, absolwenta uczelni angielskich mieszkającego we Francji, publicysty i historyka, druga, Andrew Robertsa⁴, publicysty i historyka brytyjskiego, autora wielu biografii wybitnych polityków. Owe publikacje, powstałe w różnych epokach politycznych i historycznych (pierwsza w 1971 r., druga w 2014 r.), wskazują na ciągłą potrzebę powrotu do rozważań o tej postaci i coraz częstszego przyjmowania narracji publicystycznej jako tej, która trafia do szerszego grona czytelników.

Postawa wybitnego polityka i stratega, jakim był Napoleon, wobec dziedzictwa kulturowego, w tym archiwaliów, nie stanowiła jednak głównego przedmiotu refleksji tych biografii. Autorów bardziej fascynowały idee polityczne i wojny prowadzone przez Napoleona, ukazujące jego geniusz militarny jako główny wyróżnik bogatej i złożonej osobowości. Obserwując Europę ponapoleońską i analizując tezy zawarte w biografiach cesarza, uznać można, że jednym z istotnych następstw, nie tylko długo-, ale i krótkofalowych, jego działań stało się upowszechnienie modelu cywilizacji oświecenia na wzór francuski. Zjawisko to wywarło istotny wpływ na kulturę Europy w XIX wieku. Upowszechnianie idei rewolucji, praw człowieka oraz postępu za pomocą bagnetów armii francuskiej stało w sprzeczności z humanitaryzmem przychylnym pokojowi i niechętnym wojnom powodującym cierpienia ludzkości. Prowadzone przez Napoleona działania militarne trudno uznać za obronę Francji jako zagrożonej kolebki nowego, przekształconego przez rewolucję świata. Niebezpieczeństwo zostało oddalone od niej nieco wcześniej, po odparciu ataku państw tworzących pierwszą koalicję. Kolejne kampanie wojenne, od wyprawy do Włoch po próbę zdobycia Moskwy, służyły powiększaniu francuskiej strefy działania i utrwalaniu dominacji Francji w Europie. Ich cel polityczny był bardzo dobrze czytelny. Prowadzonym przez Napoleona Bonaparte wojnom towarzyszyła konieczność obrony przed wrogami zewnętrznymi inspirującymi opozycję wewnętrzną⁵. Atak, uzasadniany przymusem zadania ciosu wyprzedzającego, traktowany był jako najlepsza metoda realizacji tych założeń. Świadczyły to jednocześnie o dużym poczuciu zagrożenia panującym wśród elit państwa francuskiego powstałego w wyniku przekształceń rewolucyjnych. Działaniom militarnym Napoleona towarzyszyły wprowadzone

³ V. Cronin, *Napoleon*, przekł. A. Mołek, Kraków 1999, pierwodruk 1971.

⁴ A. Roberts, *Napoleon Wielki*, przekł. M. i T. Fiedorek, J. Włodarczyk, Warszawa 2014.

⁵ Autorzy *Dziejów kultury francuskiej* wskazywali na związek mitu narodowego z prowadzonymi wojnami, zob. J. Kowalski, A. i M. Loba, J. Prokop, *Dzieje kultury francuskiej*, Warszawa 2005, s. 397–398; problem wojny w programach różnych ugrupowań politycznych występował od pierwszych lat Rewolucji, zob. m.in. A. Soboul, *La Révolution française 1789–1799*, Paris 1948, s. 162–167.

przez niego zmiany w sferze społecznej, polegające na stosowaniu francuskiego prawodawstwa, tworzeniu nowych relacji między jednostkami ludzkimi i zbiorowościami. Jacques-Olivier Boudon podkreślał, że francuski kodeks cywilny stał się istotnym czynnikiem tworzącym nowe stosunki społeczne w Europie napoleońskiej⁶ oraz stanowił poważny czynnik integrujący kontynent.

Osobowość Napoleona, rozległość jego zainteresowań i władzy, jaką udało mu się skupić w swoich rękach, sprawiły, że kształtował wiele dziedzin działalności społecznej. Najwięcej uwagi badacze jego biografii poświęcili relacjom cesarza ze światem i ideami nauki. Wyprawie Napoleona do Egiptu, obok celu politycznego, przypisano także wyrazistą rolę naukową, której poświęcono wiele rozpraw⁷. Również w historiografii polskiej doczekała się odrębnych refleksji⁸. Dorobek stworzonego przez Bonapartego zespołu naukowego i Instytutu Egipskiego, zajmującego się badaniami przeszłości i współczesności tego kraju, trudno byłoby kwestionować, nawet w kontekście kolonizacji jako metody służącej filozofii poznania.

Działaniom armii dowodzonej przez Napoleona Bonaparte jako konsula, a następnie jako cesarza, towarzyszyło nakładanie kontrybucji na podbijane kraje. Obciążenia fiskalne zapisywane być mogły w tajnych konwencjach⁹. Taka praktyka budziła niezadowolenie wielu grup społecznych.

W polskim dorobku historiograficznym problem gromadzenia w Paryżu archiwaliów wywożonych z krajów podbijanych i łączonych z Francją został opisany w artykule Zofii Rączki poświęconym historii Archiwum Narodowego Francji¹⁰, a także w syntezie historii powszechnej XIX wieku autorstwa Mieczysława Żywczyńskiego¹¹. Rączka podkreśla, że Napoleon dążył do stworzenia archiwum „o zasięgu europejskim”¹² i z tego powodu nakazał przewiezienie „znaczniejszych archiwów”¹³ zdobytych podczas podbojów w Europie południowej i środkowej do stolicy Francji. Wskazała też, że materiały te pochodziły z „Wiednia, Rzymu,

⁶ J.O. Boudon, *Histoire du Consulat et de l'Empire 1799–1815*, Paris 2000, s. 296.

⁷ Zob. m.in. R. Solé, *Uczeni Bonapartego*, przekł. J.Kozłowska, Warszawa 2001; P. Stathern, *Napoleon w Egipcie, Największa sława*, przekł. T. Hornowski, Poznań 2009.

⁸ T. Rogacki, *Ekspedycja egipska 1798–1801*, Zabrze 2008.

⁹ O tym m.in. J. Pachoński, *Legiony Polskie w walce z powstaniami rzymskimi w 1798 r.*, Kraków 1939, s. 2, 6–8; J. Lubicz-Pachoński, *Wojna francusko-neapolitańska 1798–9 r. i udział w niej Legionów Polskich. Okres rzymsko-toskański*, Kraków 1947, s. 78–79.

¹⁰ Z. Rączka, *Kilka uwag o dziejach i organizacji Archives Nationales w Paryżu*, „Archeion”, t. 40, 1964, s. 252–267.

¹¹ M. Żywczyński, *Historia powszechna 1789–1870*, Warszawa 2004.

¹² Z. Rączka, *Kilka uwag...*, s. 259.

¹³ Ibidem.

Holandii, Florencji, Parmy i Simanki”¹⁴. Koncepcja ta w dużym stopniu była wspierana przez pokolenie archiwistów ideologów, m.in. Pierre’a Daunou, późniejszego dyrektora Archiwum Cesarstwa. Ten krąg osób przywiązany był do idei rewolucji francuskiej. Tworzony przez nich system selekcji archiwaliów oparty był na wartościach oświeceniowych. Z zacytowanego zestawienia Zofii Rączki wynika, że przedmiotem zainteresowania stały się archiwalia Europy południowej i środkowej. Obszar ich działania w dużym zakresie pokrywał się z zasięgiem romańskiej wspólnoty językowej, a także z granicami odnowionego przez Karola Wielkiego Cesarstwa Rzymskiego, czyli tradycją monarchii karolińskiej. Tak zarysowana Europa miała zatem określone oblicze historyczne i kulturowe. Mieczysław Żywczyński natomiast prezentuje problem wywozu archiwaliów jako element „rabunku” dóbr kultury prowadzonego przez Francję w podbitych krajach włoskich, m.in. w państwie kościelnym¹⁵.

Wobec tych tez historiograficznych rodzi się pytanie o konteksty i etapy realizacji idei Archiwum Europy jako najcenniejszych archiwaliów z jej przeszłości. Kожарzyć je można głównie z istnieniem Archiwum Cesarstwa – taką nazwę otrzymało Archiwum Narodowe po koronacji Napoleona na cesarza. Dekret z 6 marca 1808 r. ustanawiał hotel Soubise siedzibą Archiwum Cesarstwa¹⁶. Na początku tych rozważań zaznaczyć należy, że dróg prowadzących do idei Archiwum Europy było wiele. Vincent Cronin wskazał na istotne zjawisko, które ukształtowało zapewne postawę Bonapartego wobec dziedzictwa kulturowego. Historyk ten pisał: „W Republice Francuskiej przyjęto zasadę, że wszystkie dzieła sztuki należące uprzednio do królów, szlachty i wspólnot religijnych powinny stać się własnością francuskiego ludu. Obrazy przedstawiające namiestników holenderskich znalazły się w nowo otwartym muzeum w Paryżu, gdzie przyciągały tłumy. W 1795 r. Louis Watteau, bratanek sławnego Antoine’a, jako przedstawiciel rządu skonfiskował co najmniej 382 obrazy z zamków, kościołów i klasztorów Pikardii. Carnot postąpił zgodnie z tą zasadą, gdy 7 maja napisał do Napoleona list, w którym poleca mu wysłać do Paryża dzieła sztuki „po to, by przydały świetności i mocy rządowi wolności”¹⁷. Dzieła sztuki miały nadać rewolucji odpowiednią rangę społeczną. Podkreślały znaczenie jej sukcesów, a za takie uznano przejmowanie ich i wysuwanie żądań wobec ich właścicieli, by podzielili się nimi z publicznością. Następował swoisty

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ M. Żywczyński, *Historia...*, s. 112.

¹⁶ H. Bordier, *Les archives de la France ou l’histoire des archives de l’Empire, des Archives des Ministères, des Départements, des Communes, des Hôpitaux, des Greffes, des Notaires etc. contenant de l’inventaire d’une partie de ces dépôts*, Paris 1855, s. 17.

¹⁷ V. Cronin, *Napoleon*, s. 167.

proces upaństwowienia owoców działalności artystycznej. Stosowanie koncepcji wykorzystania dzieł sztuki do edukacji ludu i dokumentacji sukcesów wolności określało postawę Napoleona. Było to także zadanie postawione przez Dyrektoriat. Cronin podkreślił, że Napoleon wykonywał to polecenie „ze skrupulatnością i znanstwem”¹⁸. Brał pod uwagę różne rodzaje wartości obrazu – oddzielał finansową od artystycznej. Przykładem była jego postawa wobec dzieła Correggia¹⁹ *Świt*²⁰. Obraz przedstawiał Madonnę z Dzieciątkiem i świętymi. Ten wizerunek religijny służył celom modlitewnym, nie obniżało to jednak jego wartości artystycznej. Liczył się głównie fakt, że było to dzieło mistrza, świadectwo jego kunsztu malarskiego. Ferdynand, książę Parmy, który był właścicielem *Świtu* usiłował nie dopuścić do jego wywozu, proponując w zamian zapłatę. Bonaparte jednak nie zgodził się, a w liście do Dyrektoriatu wyraźnie podkreślił, że proponowane pieniądze szybko by się rozeszły, tymczasem obraz posiadający nieprzemijającą wartość artystyczną może posłużyć edukacji następnych pokoleń²¹. Cronin zaznacza, że wybór tego dzieła do wywiezienia do Francji był decyzją Bonapartego. Choć często znawcy sztuki przedstawiali mu swoje opinie i propozycje, to jednak Napoleon nie zawsze je uwzględniał, podobnie było w przypadku manuskryptów. Osobistą dyrektywą Bonaparte nakazał wywiezienie rękopisu pracy Galileusza o fortyfikacjach i traktatów Leonardo da Vinci możliwych do odczytania za pomocą lustra²². Podstawowym kryterium było tu uznanie tych dwóch twórców za należących do elity kultury świata i Europy.

Przekazywanie dóbr kultury zapisywano w traktatach. W czerwcu 1796 r. w Bolonii zostało zawarte zawieszenie broni z państwem kościelnym. Oprócz dzieł sztuki papież zobowiązał się oddać Francji „pięćset cennych rękopisów”²³. Uzgodnienia te zostały potwierdzone traktatem pokojowym podpisanym 19 lutego 1797 r. w Tolentino²⁴. Rząd Wenecji wyraził zgodę na wywóz dóbr kultury w podpisanym z Napoleonem Bonaparte traktacie w 1797 r. Oprócz „kontrybucji”

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Antonio Allegri da Correggio.

²⁰ Zapewne chodzi o obraz znany także pod tytułem *Dzień*.

²¹ V. Cronin, *Napoleon*, s. 167.

²² V. Cronin, *Napoleon*, s. 167–168; *Życie papieża Piusa VI*, Kraków 1804, s. 151–152.

²³ M. Żywczyński, *Historia powszechna 1789–1870*, Warszawa 2004, s. 112. *Traité de Tolentino*, art. 13, <http://www.napoleon-empire.net/texte-officiel.php> [dostęp 4.02.2016 r.]; *Życie Piusa VI*, s. 170–171; Z. Zieliński, *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków, 1775–1978*, Warszawa 1983, s. 75.

²⁴ M. Żywczyński, *Historia powszechna...*, s. 113; W.J. La Due, *Na tronie św. Piotra. Historia papiestwa*, przekł. M. Miecielica, Ł. Tabaka, Wrocław 2004, s. 277.

w kwocie 15 milionów franków oraz szeregu innych przedmiotów, m.in. tworzących flotę tego miasta, przekazywano Francji także pięćset rękopisów²⁵.

Napoleon w swoim postępowaniu kierował się także ideą kultu geniuszu. Łączyło się to z zasadą troski Francji o twórców nadzwyczajnie uzdolnionych i otaczania ich wyjątkową opieką. Cronin wskazał na list Napoleona skierowany do pisarza i astronoma Barnaby Orianiego, w którym znalazły się następujące sformułowania: „Wszyscy geniusze, wszyscy, którzy wyróżnili się w sferach literackich, są Francuzami, niezależnie od tego, gdzie się urodzili”²⁶. Wspólnoty geniuszy i Francuzów stały w się w tej ideologii tożsame.

Jako człowiek oświecenia nie mógł Bonaparte stronić od poszukiwania i wyznaczania centrów i peryferii kultury. W filozofii i teoriach oświecenia ta dziedzina działalności pełniła rolę szczególną. Napoleon Bonaparte nie miał wątpliwości, że Francja stanowi centrum Europy ze względu na swój rozwój cywilizacyjny. Tylko ten kraj mógł stworzyć właściwe modele zabezpieczenia i opracowania cennych archiwaliów oraz ich upowszechnienia i podkreślenia znaczenia dla postępu ludzkości. To przekonanie stanowiło ważny motyw dla gromadzenia dzieł kultury we Francji w wyniku wygrywanych wojen i narzucania warunków pokojowych podbitym krajom. Dzieła sztuki i archiwalia stały się przedmiotem regulacji traktatowych, a to świadczyło, że były uznawane za szczególnie cenne. Francuskie Archiwum Narodowe stanowiło instytucję opartą na ideach oświecenia – na zasadzie publiczności oznaczającej dostęp do archiwaliów, które zostały potraktowane jako dokumenty postępu. Zasób Archiwum został racjonalistycznie podzielony na określone grupy rzeczowe. Ich autorem był Armand-Gaston Camus, adwokat zajmujący się zagadnieniami prawa kanonicznego, zasiadający w parlamencie i deputowany miasta Paryża, wybrany 4 sierpnia 1789 r., który miał długi staż parlamentarny. Camus był znany ze swoich przekonań republikańskich. Bardzo często występował w roli eksperta tworzącego zasady wartościowania archiwaliów francuskich. Miał bogatą praktykę prawniczą. Cieszył się zaufaniem Konstytuanty i Konwentu. Te instytucje rewolucyjne interesowały się archiwaliami kościelnymi i prywatnymi. Inicjowały tworzenie prawodawstwa klasyfikującego i wartościującego dziedzictwo kulturowe. Dopiero po upadku drugiego Cesarstwa w 1871 r. możliwa stała się dyskusja nad zasadnością wypracowanych reguł²⁷. Camus przygotował plan organizacji archiwum i jego zasobu²⁸. Jego dzieło kontynuował, w duchu oświeceniowym, Pierre Daunou, deputowany do Konwentu z departa-

²⁵ A. Roberts, *Napoleon Wielki*, s. 148.

²⁶ V. Cronin, *Napoleon*, s. 166.

²⁷ E. Boutaric, *Le vandalisme révolutionnaire: les archives pendant la révolution française*, „Revue des questions historiques” 1871, t.12, s. 325–396.

²⁸ H. Bordier, *Les archives de la France...*, s. 2–3.

mentu Boulogne-sur-Mer, który, podobnie jak Camus, był członkiem Instytutu Francuskiego²⁹. Interesował się myślą konstytucyjną i uczestniczył w pracach nad tym aktem prawnym, prowadzonych we francuskich instytucjach parlamentarnych. Uchodził za osobę niepodzielającą idei Napoleona. Był przeciwnikiem zbytniego centralizmu³⁰. Daunou znajdował się także w gronie członków komisji zajmującej się organizacją młodej republiki rzymskiej, władz przychylnych Francji i cieszących się autorytetem w społeczeństwie³¹. Stanowiło to doskonałą okazję do pełniejszego zapoznania się z dobrami kultury. Komisarze zwiedzali m.in. Rzym pod kątem zgromadzonych w nim dzieł sztuki³². Napoleon Bonaparte miał świadomość, że archiwum stanowi instytucję modelową, którą powinny naśladować podporządkowywane przez niego kraje Europy.

Nie wszystkie dzieła sztuki dawało się przewieźć do Francji. Napoleon był zmuszony to uszanować. Wywózka dzieł sztuki stawała się przedmiotem zapisów w zawieranych traktatach³³. Niemożliwe było wywożenie obiektów połączonych trwale z miejscem ekspozycji i przechowywania – do tej kategorii należały freski. Nie udało się np. wywieźć fresku Leonarda da Vinci *Ostatnia wieczerza* namalowanego w klasztornej refektarzu³⁴.

Obserwując zasób Archiwum Narodowego w oparciu o jego inwentarz opublikowany w 1855 r. przez Henri Bordiera, wskazać należy, że realizacji idei Archiwum Europy służyły materiały różnej pertynencji terytorialnej i proveniencji kancelaryjnej. Wyróżnić można dwie grupy. Pierwszą z nich stanowiły archiwalia przejmowane przez Napoleona w wyniku podbojów i zawieranych traktatów, a także dzięki władzy sprawowanej w wielu krajach. Druga grupa powstawała jako rezultat administrowania podporządkowanymi terytoriami³⁵. Jednak ta partia archiwaliów nie jest traktowana jako segment Archiwum Europy. Znajdują się w niej z reguły archiwalia z lat 1796–1814. Archiwum Europy tworzone zgodnie z ideą Pierre'a Daunou zawiera archiwalia sprzed 1796 r.

Idea Archiwum Europy szczególnie intensywnie była realizowana w latach 1810–1813. Znał ją Napoleon i aprobował jego tworzenie. Duże znaczenie dla realizacji tego projektu miała sytuacja polityczna. Osłabienie pozycji Austrii

²⁹ Ibidem, s. 15–16.

³⁰ J.O. Boudon, *Histoire du Consulat...*, Paris 2000, s. 26, 50, 59, 61, 63, 112, 117.

³¹ G. Bourgin, J. Godechot, *L'Italie et Napoléon (1796–1814)*, „Cahier de la Révolution” 4, Paris 1936, s. 27.

³² *Życie Piusa VI*, s. 159.

³³ Cronin pisał: „Prawie każdy podpisany przez Napoleona traktat zawierał artykuły dotyczące dzieł sztuki”, V. Cronin, *Napoleon*, s. 168.

³⁴ V. Cronin, *Napoleon*, s. 168.

³⁵ H. Bordier, *Les archives de la France ou l'histoire...*, s. 105–107, 396–407.

przyczyniło się do wzmocnienia Francji na kontynencie. Zawarty w 1809 r. pokój w Schönbrunn został określony przez Stanisława Grodzkiego jako akt zamieniający ten kraj w wasalne państwo francuskie³⁶. Małżeństwo cesarza z Marią Luizą Habsburg oznaczało wejście Napoleona do grona rodzin monarszych posiadających koronę dziedziczną i tradycję cesarską. Potraktować je można było jako swoistą legitymizację władzy Bonapartych. Na Austrię została nałożona bardzo wysoka kontrybucja w kwocie 200 milionów franków³⁷.

W ramach realizacji idei Archiwum Europy ówczesny kustosz Archiwum Cesarstwa Pierre Daunou zainicjował wysyłanie misji do różnych krajów. Ich zadaniem było przeszukiwanie archiwów i ocena zawartości przechowywanych w nich materiałów pod kątem znaczenia dla historii świata, a przede wszystkim Europy traktowanej jako jego centrum. Jak wskazał francuski historyk Jacques-Olivier Boudon, krajem, który pełnił rolę szczególną w planach Napoleona, była Italia. Taka pozycja wiązała się zarówno z przekonaniem cesarza o wyjątkowości i niepowtarzalności kultury tego kraju, jak i ze związkami emocjonalnymi ukształtowanym w trakcie kampanii włoskich³⁸. Wyrazem wyróżnienia dla tego regionu była koronacja Napoleona na króla Italii w 1805 r. Tytuł ten otrzymał także w 1812 r. syn Napoleona i Marii Luizy³⁹. Dążenie do uczynienia go dziedzicznym w rodzinie Bonapartych świadczyło o przywiązaniu i nadaniu mu wysokiej rangi wśród tytułów chwały.

W latach 1810–1811 misje francuskie wyruszyły do archiwum w Simancas w Hiszpanii, do Piemontu i Holandii. Daunou udał się osobiście do Włoch w 1811 r., interesowały go szczególnie archiwa Watykanu. Wybrane dokumenty były przewożone do hotelu Soubise, ówczesnej siedziby Archiwum Cesarstwa⁴⁰. Koncepcja zakładała zgromadzenie najważniejszych archiwaliów w Paryżu oraz stworzenie sieci archiwów – filii Archiwum Cesarstwa nadzorowanych przez zatrudnionych w nim archiwistów⁴¹. 21 marca 1812 r. cesarz Francji podpisał dekret o budowie „Pałacu Archiwów”. Tworzyć go miały dwa budynki zlokalizowane na lewym brzegu Sekwany, niedaleko mostu Jeny. Idei tej był także przychylny cesarz Austrii Franciszek I⁴². Sytuacja uległa gwałtownej zmianie w latach 1813–1814. Powrót Burbonów do władzy zahamował ten proces. Podjęte zostały działania

³⁶ S. Grodziski, *Habsburgowie. Dzieje dynastii*, Kraków 2013, s. 203.

³⁷ *Traité de Schönbrunn du 14 octobre 1809, articles séparés*, art. 5, <http://www.napoleon-empire.net/texte-officiel/traite-schoenbrunn.php> [dostęp: 11.02.2016 r.].

³⁸ J.O. Boudon, *Histoire du Consulat...*, s. 283.

³⁹ S. Grodziski, *Habsburgowie. Dzieje dynastii*, Kraków 2013, s. 204.

⁴⁰ H. Bordier, *Histoire des archives de la France...*, s. 18.

⁴¹ *Ibidem*, s. 19.

⁴² *Ibidem*.

w kierunku zwrotu archiwaliów papieskich, które ostatecznie powróciły do Rzymu w 1816 r.⁴³ Daunou utracił swoje stanowisko 23 lutego 1816 r.⁴⁴ W akcie końcowym kongresu wiedeńskiego sprawy dóbr archiwalnych się nie znalazły, ponieważ dotyczył on przede wszystkim problemów restytucji tronów i terytoriów⁴⁵. Zofia Rączka podkreśla, że powrót archiwaliów do ich ojczyzn był bardzo powolny, np. materiały hiszpańskie zwrócono do Simancas dopiero w 1941 r.⁴⁶

Dla przywiezionych z różnych krajów Europy archiwaliów został stworzony schemat ich opracowania (*Tableau des archives étrangères réunies aux archives de l'Empire par Napoleon Ier*)⁴⁷, który zachował się w postaci broszur datowanych na 1811 i 1812 r. Częściowo tylko znalazły się w nim informacje o ilości archiwaliów zgromadzonych w ramach realizacji idei Archiwum Europy. Schemat zakładał podział archiwaliów na działy związane z określonym terytorium. Wyodrębniłno sekcje zgodnie z kryteriami rzeczowości. Podzielono je na trzy działy: włoski, niemiecki i holenderski. Do włoskiego włączono również archiwalia hiszpańskie. Dział ten został podzielony na sekcje, te zaś na serie. Pierwsze z nich zostały wyodrębnione zgodnie z kryterium terytorialnym, drugie – rzeczowym. W sekcji pierwszej zgrupowano archiwalia rzymskie, a zatem Państwa Kościelnego, w drugiej – Perugii i Spoleto, w trzeciej – Toskanii, w czwartej – Parmy i Piacenzy, w piątej – Ligurii, w szóstej – Piemontu i Sabaudii, w dodatkowej – Hiszpanii. Archiwalia papieskie zostały podzielone na serie rzeczowe oznaczone literami od A do Q. Znalazły się wśród nich wszystkie rodzaje dokumentacji tworzonej od IV do XIX wieku. Rzeczowy podział na serie oznaczał wyodrębnienie poszczególnych typów archiwaliów. W serii A znalazły się dokumenty, w B zgrupowano rejestry bull, brewe i suplik. Seria C określona została jako „Posiadłości i roszczenia dworu papieskiego” (*Possesions et prétentions de la Cour de Rome*). Zgromadzono w niej akta stanowiące rezultat działalności różnych instytucji kościelnych – soborów, synodów, kongregacji, konklawe oraz dotyczące historii papieży i kardynałów. Materiały dokumentujące działalność kongregacji znalazły się również w seriach I, K, L, M, np. seria L zawierała akta kongregacji św. Oficjum z lat 1540–1771⁴⁸. Wśród archiwaliów dominowały te, które zostały wytworzone przez papieżstwo. Pozostałe serie akt były zdecydowanie mniejsze. Zawierały akta następujących terytoriów

⁴³ Ibidem, s. 19–21.

⁴⁴ Ibidem, s. 21.

⁴⁵ *Acte du Congrès de Vienne du 9 Juin 1815, avec ses annexes, Edition officielle et collationée avec le texte de l'instrument original déposé aux Archives de la Chancellerie de Cour et d'Etat, Vienne 1815.*

⁴⁶ Z. Rączka, *Kilka uwag...*, s. 259.

⁴⁷ H. Bordier, *Histoire des archives de France...*, s. 396–407.

⁴⁸ Ibidem, s. 396–401.

włoskich: seria R – Perugii i Spoleto (Państwo Kościelne), seria S – Florencji, seria T – Pizy i Sieny, seria V – Parmy i Piacenzy, seria X – Ligurii, seria Y – Piemontu, seria Z – Genewy, seria dodana – Hiszpanii. W systemie klasyfikacyjnym serie od R do dodanej zawierały informacje, że te terytoria nie są połączone z Cesarstwem. Były to kraje zależne, lecz niestanowiące części Cesarstwa. W dziale niemieckim znalazły się serie: Germania, Belgia, Galicja, Księstwa Salzburga i Tyrolu oraz Archiwum Rady Nadwornej. W niedużym dziale archiwów holenderskich zawarte zostały m.in. dokumenty pergaminowe oraz ok. 460 woluminów inwentarzy stanowiących pomoc informacyjną⁴⁹. Konstrukcja rzeczowości opierała się na dwóch kryteriach: instytucji kościelnej i rodzaju dokumentacji.

Tworzone w efekcie administrowania krajami Europy archiwalia zostały zgromadzone w Archiwum Narodowym w sekcji F⁵⁰, w której zbierano akta określone mianem administracyjnych. Stanowiły rezultat różnych form zarządzania tymi terytoriami, a ich twórcami byli przedstawiciele administracji cesarskiej. Została wyodrębniona podseria F1E „Pays étrangers”. Zawierała akta dotyczące następujących terytoriów: Belgii, departamentów lewego brzegu Renu, Holandii, departamentów hanzeatyckich, prowincji iliryskich, Piemontu, Hiszpanii i Portugalii, Ligurii, Genui, departamentów alpejskich, państwa Parmy i Piacenzy, Toskanii, Rzymu, Sardynii, Malty, Wysp Jońskich, Elby, państw i miast niemieckich⁵¹. Armand Baschet, opisując dzieje archiwum Wenecji⁵², wskazał na bardzo ważny proces porządkowania spraw archiwalnych widoczny w krajach zależnych od cesarza Napoleona. Podkreślił, że w okresie pierwszego królestwa włoskiego, a zatem w czasach panowania Napoleona, został stworzony „system zabezpieczania i organizacji archiwów Wenecji”⁵³. Stały się one przedmiotem troski administracji

⁴⁹ Ibidem, s. 401–407.

⁵⁰ Ibidem, s. 105–107.

⁵¹ Ibidem, s. 105–107.

⁵² A. Baschet, *Les archives de Venise. Histoire de la Chancellerie secrète. Le Sénat, le cabinet des ministres, le conseil des dix et les inquisiteurs d'état dans leurs rapports avec la France, d'après des recherches faites aux sources originales pour servir à l'étude de l'histoire de la politique et de la diplomatie*, Paris 1870; o problemach archiwów włoskich w tym okresie zob. też M. Carrasi, *Archives et administration en Piémont à l'époque révolutionnaire et napoléonienne: un rapport difficile*, „La Gazette des Archives”, nr 146–147, 1989, s. 281–289; W polskiej historiografii o archiwum Wenecji okresu napoleońskiego zob. J. Stoch, *Włoskie Archiwum Państwowe w Wenecji (Archivio di stato di Venezia)*, „Archeion” t. 40, 1964, s. 272–273; autor wspomina o wywózkach akt przed 1807 r. do Paryża, Wiednia, Mediolanu, archiwalia wywiezione do Wiednia zostały zwrócone w 1866 r.

⁵³ A. Baschet, *Archives de Venise...*, s. 10–11.